

modèle hydraulique (383) op de euro-gulden toepasten, een financiële politiek die volgens hem (zonder enige verwijzing of uitweiding) wel gebaseerd zou *moeten* zijn op de wetenschappelijke aanpak van Simon Stevin, die immers ook in die tijd in Amsterdam rondliep, had ik het wel gezien. De Fransen hadden een betere opvolger van Morineau verdiend.

Marjolein 't Hart

B. E. J. S. Werz, *'Een bedroefd, en beclaaglijk ongeval'. De wrakken van de VOC-schepen Oosterland en Waddinxveen (1697) in de Tafelbaai* (Zutphen: Walburg pers, 2004, 206 blz., € 29,50, ISBN 90 5730 285 3).

In de afgelopen decennia zijn tal van publicaties verschenen over VOC-schepen die vergaan zijn en waarvan de wrakken zijn ontdekt en onderzocht. Van de 'Witte Leeuw' bij St. Helena, de 'Geldermalsen' in de Indische archipel, de 'Batavia', 'Zuytdorp' en 'Zeewijk' op de Australische westkust tot de 'Hollandia' en 'Amsterdam' op de Engelse zuidkust, het 'Vliegende Hert' voor Vlissingen tot het lopende onderzoek op Sri Lanka naar de 'Avondster'. Het boek van Bruno Werz past in die reeks en het zal ook niet het laatste zijn. Al deze wrakken hebben veel informatie opgeleverd over de schepen van de VOC, hun uitrusting, bewapening, cargo en bemanning, waardevolle informatie in aanvulling op de geschreven bronnen.

Een rode draad in al deze onderzoeken is de strijd tussen de schatgravers en de wetenschappers waarbij de eerste groep weer te onderscheiden is in pure plunders en gedreven particuliere ondernemers. In het geval van de 'Oosterland' en 'Waddinxveen' die in 1797 in een vliegende storm van hun ankers raakten en kapot sloegen op de kust van de Tafelbaai, heeft de eerste categorie door de in Zuid-Afrika geldende regelgeving geen kans gehad en betrof het van meet af aan een wetenschappelijk project.

De onderhavige publicatie is een onderzoeksverslag waarin de auteur een lans breekt voor multidisciplinair onderzoek en voor het bestaansrecht van de maritieme archeologie als tak van wetenschap. Ik kan mij daarbij niet geheel aan de indruk onttrekken dat de auteur vooral ook wil aantonen dat het opheffen van het lectoraat dat hij bekleedde aan de universiteit van Kaapstad, een verkeerde beslissing is geweest. Nu heeft het Southern Institute of Maritime Archeology die stimulerende rol overgenomen. Hoe het ook zij, het onderzoek resulteerde in ieder geval in een boek waarin rijkelijk aandacht wordt besteed aan de methodologie en classificatietechnieken van het maritieme archeologisch-historisch onderzoek. Persoonlijk vind ik dat een van de verdiensten van het boek. Geïnspireerd door Braudel en de bredere kaders heeft Werz een maritiem-archeologisch project (MAP) Tafelbaai ontwikkeld waarin hij fysisch-geografisch onderzoek van de Tafelbaai combineert met archiefonderzoek, natuurwetenschappelijk onderzoek en onderzoek van de materiële bronnen in hun originele context. Daarbij maakt hij gebruik van geavanceerde technieken uit andere disciplines zoals het geografisch informatie systeem (GIS) waarbij analyses worden gemaakt van de onderlinge ruimtelijke relaties tussen wrakvondsten.

Levert dit alles nu veel op? Ja en nee. Niet in de zin dat het nieuw licht werpt op het maritieme bedrijf van de VOC. Het bevestigt over het algemeen wat reeds bekend was. Anderzijds moet gezegd worden dat de gevolgde aanpak er zeker toe heeft geleid dat alle informatie uit de beschikbare materiële bronnen is gehaald waarmee een goede reconstructie is verkregen van het

stranden van beide schepen. Dat de auteur zich daarbij soms in de details verliest, zij hem vergeven. Daarnaast, en dat was ook een doel van het onderzoek, wordt inderdaad aangetoond dat multidisciplinair onderzoek tot verrassende resultaten kan leiden. Resultaten die door historici die zich louter verlaten op schriftelijke bronnen niet aan het licht gebracht zouden zijn. Het gaat daarbij bij voorbeeld over de herkomst van objecten waarover op basis van de scheikundige samenstelling van de gebruikte grondstoffen, interessante uitspraken gedaan worden. Gezegd moet worden dat archeologen in dit opzicht ruimer zijn in hun visie op bronnen en het gebruik ervan dan historici. Een nuttig boek voor historici dus.

Het boek is mooi uitgegeven door de Walburg pers en ruim geïllustreerd waarbij helaas moet worden opgemerkt dat de kwaliteit van de illustraties varieert doordat vaak uit een niet nader omschreven ‘particuliere collectie’ wordt geput daar waar in het publieke domein veel betere voorbeelden gekozen hadden kunnen worden. Ook is het jammer dat veel illustraties te krap afgekaderd zijn. Aardig is dan weer dat veel foto’s zijn opgenomen van actuele geografische situaties. De gebruikte literatuur is niet erg actueel met als meest recente publicatie een artikel uit het jaar 2000.

J. P. Sigmond

C. Gaemers, met medewerking van M. Langenbach, *Nalatenschap als toekomst. De fundaties van de vrijvrouw van Renswoude 1754-1810* (Zutphen: Walburg pers, 2004, 303 blz., € 29,50, ISBN 90 5730 307 8).

In Utrecht herinnert een kolossaal pand aan het einde van de Lange Nieuwstraat aan vrijvrouw van Renswoude, Maria Duyst van Voorhout. Zij bestemde tegen het einde van haar leven, zonder erfgenamen in de eerste lijn, haar immense erfenis tot redding van de Republiek. Met een vermogen van bijna 2 miljoen gulden behoorde zij tot de rijkste inwoners van de Republiek. Na haar overlijden bleef van dat vermogen ongeveer 1.500.000 gulden over voor de stichting van fundaties in Utrecht, Delft en Den Haag. Anders dan het luisterrijke uiterlijk van het Utrechtse pand doet vermoeden, is van begin af aan het geld uit haar nalatenschap van vrijvrouw op uiterst gewetensvolle en sobere wijze beheerd — zoals Gaemers in *Nalatenschap als toekomst* overtuigend laat zien. Het geld kwam na het overlijden van de vrijvrouw in handen van drie beheerders, die tot taak hadden gestalte te geven aan haar laatste wens: kansarme (mannelijke) wezen technische opleidingen te bieden, om zodoende ‘het vaderland’ een toekomst te garanderen.

In prachtige stijl weet Gaemers de bijzonderheden van dit initiatief te belichten. In de eerste plaats verdient de keuze van wezen als doelgroep van het onderwijs aandacht. Maria Duyst van Voorhout koos daarmee, niet geheel in lijn met de visie die op dat moment in de Nederlandse samenleving gemeengoed was, voor een groep minder kansrijken als begunstigden. Weliswaar was die samenleving in het midden van de achttiende eeuw doordrongen van het belang van een goede opvoeding voor alle burgers, maar daarmee werd niet zozeer een stijging op de sociale ladder beoogd. En dat doel had Duyst van Voorhout duidelijk wél voor ogen voor de groep wezen die zij uit armoede en knechtschap hoopte te verheffen. Niet zozeer omdat zij veranderingen van hun sociale omstandigheden op het oog had, zo laat Gaemers zien, maar omdat zij alle krachten

stranden van beide schepen. Dat de auteur zich daarbij soms in de details verliest, zij hem vergeven. Daarnaast, en dat was ook een doel van het onderzoek, wordt inderdaad aangetoond dat multidisciplinair onderzoek tot verrassende resultaten kan leiden. Resultaten die door historici die zich louter verlaten op schriftelijke bronnen niet aan het licht gebracht zouden zijn. Het gaat daarbij bij voorbeeld over de herkomst van objecten waarover op basis van de scheikundige samenstelling van de gebruikte grondstoffen, interessante uitspraken gedaan worden. Gezegd moet worden dat archeologen in dit opzicht ruimer zijn in hun visie op bronnen en het gebruik ervan dan historici. Een nuttig boek voor historici dus.

Het boek is mooi uitgegeven door de Walburg pers en ruim geïllustreerd waarbij helaas moet worden opgemerkt dat de kwaliteit van de illustraties varieert doordat vaak uit een niet nader omschreven 'particuliere collectie' wordt geput daar waar in het publieke domein veel betere voorbeelden gekozen hadden kunnen worden. Ook is het jammer dat veel illustraties te krap afgekaderd zijn. Aardig is dan weer dat veel foto's zijn opgenomen van actuele geografische situaties. De gebruikte literatuur is niet erg actueel met als meest recente publicatie een artikel uit het jaar 2000.

J. P. Sigmond

C. Gaemers, met medewerking van M. Langenbach, *Nalatenschap als toekomst. De fundaties van de vrijvrouw van Renswoude 1754-1810* (Zutphen: Walburg pers, 2004, 303 blz., € 29,50, ISBN 90 5730 307 8).

In Utrecht herinnert een kolossaal pand aan het einde van de Lange Nieuwstraat aan vrijvrouw van Renswoude, Maria Duyst van Voorhout. Zij bestemde tegen het einde van haar leven, zonder erfgenamen in de eerste lijn, haar immense erfenis tot redding van de Republiek. Met een vermogen van bijna 2 miljoen gulden behoorde zij tot de rijkste inwoners van de Republiek. Na haar overlijden bleef van dat vermogen ongeveer 1.500.000 gulden over voor de stichting van fundaties in Utrecht, Delft en Den Haag. Anders dan het luisterrijke uiterlijk van het Utrechtse pand doet vermoeden, is van begin af aan het geld uit haar nalatenschap van vrijvrouw op uiterst gewetensvolle en sobere wijze beheerd — zoals Gaemers in *Nalatenschap als toekomst* overtuigend laat zien. Het geld kwam na het overlijden van de vrijvrouw in handen van drie beheerders, die tot taak hadden gestalte te geven aan haar laatste wens: kansarme (mannelijke) wezen technische opleidingen te bieden, om zodoende 'het vaderland' een toekomst te garanderen.

In prachtige stijl weet Gaemers de bijzonderheden van dit initiatief te belichten. In de eerste plaats verdient de keuze van wezen als doelgroep van het onderwijs aandacht. Maria Duyst van Voorhout koos daarmee, niet geheel in lijn met de visie die op dat moment in de Nederlandse samenleving gemeengoed was, voor een groep minder kansrijken als begunstigden. Weliswaar was die samenleving in het midden van de achttiende eeuw doordrongen van het belang van een goede opvoeding voor alle burgers, maar daarmee werd niet zozeer een stijging op de sociale ladder beoogd. En dat doel had Duyst van Voorhout duidelijk wél voor ogen voor de groep wezen die zij uit armoede en knechtschap hoopte te verheffen. Niet zozeer omdat zij veranderingen van hun sociale omstandigheden op het oog had, zo laat Gaemers zien, maar omdat zij alle krachten